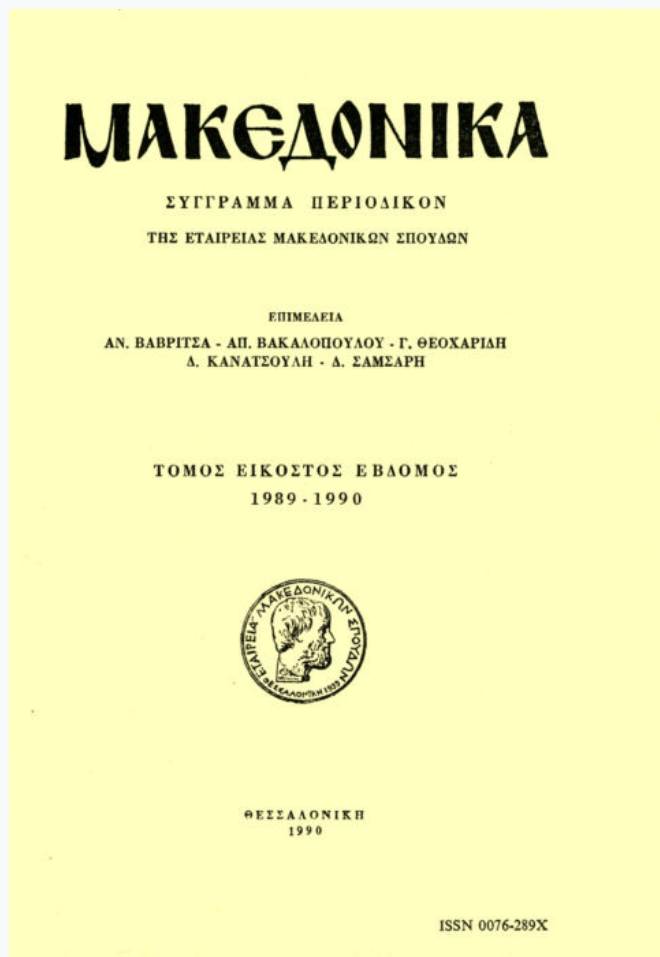

Μακεδονικά

Τόμ. 27, Αρ. 1 (1989)

Η χρονολόγηση του οθωμανικού συγκροτήματος
στην Απολλωνία (1566-1574)

Ιόλη Βιγγοπούλου-Παπαζώτου

doi: [10.12681/makedonika.109](https://doi.org/10.12681/makedonika.109)

Copyright © 2014, ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΑ

Άδεια χρήσης [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Βιγγοπούλου-Παπαζώτου Ι. (1989). Η χρονολόγηση του οθωμανικού συγκροτήματος στην Απολλωνία (1566-1574). *Μακεδονικά*, 27(1), 409-411. <https://doi.org/10.12681/makedonika.109>

Η ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ ΤΟΥ ΟΘΩΜΑΝΙΚΟΥ ΣΥΓΚΡΟΤΗΜΑΤΟΣ ΣΤΗΝ ΑΠΟΛΛΩΝΙΑ (1566-1574)

Ἡ κ. Εἰσαγγελία Χατζητρυφώνας, σὲ πρόσφατο ἄρθρο της μὲ τίτλο «Ὁθωμανικὸ λουτρό στὴν Ἀπολλωνία τῆς Βόλβης»¹, παρουσιάζει, ἀπὸ ἓνα σύνολο κτιρίων τῆς ὁθωμανικῆς περιόδου ποὺ βρίσκονται στὴν κοινότητα τῆς Ἀπολλωνίας (80 περίπου χιλιόμετρα βορειοανατολικά τῆς Θεσσαλονίκης), ἓνα λουτρό. Τὰ ὑπόλοιπα κτίρια ποὺ ἀποτελοῦν ὅλα μαζί, ὅπως φαίνεται, ἐνιαῖο συγκρότημα, εἶναι ἓνα χάνι καὶ ἓνα τζαμί. Στὸ ἴδιο ἄρθρο ἡ ἐρευνήτρια περιγράφει τὴ σημερινή κατάσταση τοῦ λουτροῦ, τὰ ὑλικά καὶ τὸν τρόπο δόμησης, δίνει μιά ἀναλυτικὴ περιγραφὴ τῶν σωζόμενων χώρων σήμερα, γιὰ νὰ καταλήξει σὲ μιά τυπολογικὴ προσέγγιση τοῦ μνημείου μὲ βάση ἄλλα γνωστὰ τῆς ὁθωμανικῆς αὐτοκρατορίας, ἡ ὁποία καὶ τὴν ὁδηγεῖ σὲ μιά χρονολόγηση τοῦ λουτροῦ στὸ δεύτερο μισὸ τοῦ 15ου αἰ. μέχρι καὶ τὶς ἀρχὲς τοῦ 16ου αἰ².

Δὲν τίθεται ἀμφισβήτηση γιὰ τὸ τοπωνύμιο τῆς Ἀπολλωνίας, ἡ ὁποία μέχρι καὶ σήμερα εἶναι γνωστὴ ὡς Παζαρούδα, κάτι ποὺ ὁδηγεῖ ἀμέσως στὸ τουρκικὸ τοπωνύμιο Yeni Pazar³. Τὸ ἴδιο μέρος περιγράφει ὁ Α. Struck⁴, ἐνῶ παλαιότερα θὰ μπορούσαμε νὰ ἀνατρέξουμε στὸν Ἑβλιγιὰ Τσελεμπή γιὰ κάποιες πληροφορίες ποὺ ἀναφέρει γιὰ τὸ χῶρο. Ὁ Ἑβλιγιὰ γράφει γιὰ τὸ Yeni Pazar ὅτι «...ἐπὶ συντάξαν Σελίμ Β' ὁ μέγας βεζύρης Μεχμέτ Σοκολλής, ἐξοδεύσας χρῆμα ἱκανόν, ἔκτισεν ἐκεῖ μέγα τζαμίον, ἄλλους εὐκατηλούς οἴκους, ἀνωτέραν σχολήν, γραμματοδιδασκαλεῖον, τεκὲν δερβισῶν, λουτροῦνα, χάνια καὶ πρατήρια... Τὰς Παρασκευὰς συγκροτεῖται ἐκεῖ λαΐκή ἀγορὰ (παζάρι), εἰς τὴν ὅποιαν συναθροίζονται 5-10.000 ἄνθρωποι»⁵.

Εἶναι περίεργο ὅτι ἡ κ. Χατζητρυφώνας, ἂν καὶ γνῶριζε αὐτὴ τὴ μαρτυρία, δὲν στάθηκε μὲ ἐπιμονὴ σὲ αὐτήν⁶. Ἐχῶ νὰ προσθέσω ἐδῶ ὅτι ἡ μαρτυρία τοῦ Ἑβλιγιὰ εἶναι σύμφωνη μὲ τὴν κατὰ πολὺ προγενέστερη καὶ ἀξιόπιστη περιγραφὴ τοῦ ὁδοπορικοῦ τοῦ Lorenzo Bernardo (1591), ἄλλοτε βαΐλου τῆς Βενετίας, στὸ ἔργο «Viaggio di un ambasciatore Veneziano (Lorenzo Bernardo) da Venezia a Constantinopoli nel 1591»⁷.

1. «Μακεδονικά» 26 (1987-88) 139-79.

2. Ὁ.π., σ. 165.

3. Γιὰ τὴν Παζαρούδα ἢ Παζαριά ἢ τὸν ναχιγιέ Παζαριάς βλ. ὁ.π., σ. 141-42, Α. Struck, *Makedonische Fahrten, I- Chalkidike, Wien und Leipzig 1907*, σ. 76-77, καὶ γιὰ τὴ σχέση τῶν ὀνομάτων μὲ τὸ Yeni Pazar βλ. Ν. Μοσχόπουλου, Ἡ Ἑλλάς κατὰ τὸν Ἑβλιὰ Τσελεμπή, ΕΕΒΣ 14 (1938) 498.

4. Ὁ.π., σ. 76-77.

5. Ν. Μοσχόπουλου, ὁ.π., σ. 498.

6. Ἦδη ὁ Ε. Η. Ayverdi, *Anrupa'da Osmanlı Mimâri Eserleri, Bulgaristan-Yunanistan-Arnavutluk, Istanbul 1982*, σ. 275, μὲ τὴ βοήθεια τοῦ κειμένου τοῦ Ἑβλιγιὰ, ἀναφέρει τὰ μνημεῖα τοῦ Yeni Pazar.

7. Τὸ ἔργο γράφτηκε ἀπὸ τὸν Gabriele Cavazza καὶ τυπώθηκε στὴ Βενετία ἀπὸ τοὺς Fratelli Visentini τὸ 1886. Ὁ Cavazza ἦταν πιθανότατα πρόσωπο τῆς ἀκολουθίας τοῦ Bernardo, ὁ ὁποῖος εἶχε διορισθεῖ βαΐλος τῆς Βενετίας στὴν Κωνσταντινούπολη τὸ 1584. Ὁ Bernardo ἐπέστρεψε στὴ Βενετία στὴν ἀρχὴ τοῦ 1588, ἀλλὰ τὸ 1591 ταξίδεψε ξανά γιὰ τὴν Κωνσταντινούπολη μὲ ἀποστολὴ νὰ συλλάβει καὶ νὰ ὁδηγήσει στὴ Βενετία τὸν βαΐλο Girolamo Lippomano, ποὺ κατηγορήθηκε γιὰ ὑψηλὴ προδοσία: βλ. καὶ *Relazione dell' impero ottomano di Lorenzo Bernardo, 1592*, στοῦ Ε. Alberi, *Relazioni degli ambasciatori Veneti al Senato, Serie III, vol. II, Firenze 1844*, 321-426.

Στὴν περιγραφή τοῦ ταξιδιοῦ τοῦ Bernardo ἀπὸ τῆ Θεσσαλονικῆ ὡς τῇ Πεντίνῃ δίνονται οἱ ἐξῆς πληροφορίες: «*Ultimo detto, venerdì... ci partissimo oggi 2 ore dopo disnare da Salonicchi, e venissimo ad un casal detto Langazada,... 1591 primo Giugno. — Sabbato ad un ora di giorno, partiti da Langazada, venissimo dopo mezzodi a Genibazar. Passassimo fra le rive di due laghi, l'uno circa due miglia lontano dall'altro. Quello alla destra è detto di Langazada, e quello alla sinistra di Genibazar. Si vedono diverse ville alla sponde d'ambidue. In Genibazar vi è un luogo come un serraglio di circa un miglio e mezzo di giro, fabricato da Mahemet bissa' primo vizir, che fu ammazzato dal pazzo (sic) nel suo divano l'anno 1579, per l'anima sua, dove è comodo per i cavalli, moschea, bagno, con molte botteghe per, comodità di quelli che vi vanno al bazar che vi si fa ogni venerdì... 2 detto. Domenica, ad una ora di giorno partisimo da Genibazar, e... entrassimo per una gola di monti, sopra quali alla destra si vedono le muraglie del castello di Redem i...*». Δηλαδή: «Τελευταία μέρα τοῦ τρέχοντος (μηνός), Παρασκευή, ... φύγαμε ἀπὸ τῆ Θεσσαλονικῆ, δύο ὥρες μετὰ τὸ γεῦμα, καὶ φτάσαμε στὸ Λαγκαδᾶ (Langazada)... Πρώτῃ Ἰουνίου 1591. Τὸ Σάββατο, τὴν πρώτη ὥρα τῆς μέρας, φύγαμε ἀπὸ τὸ Λαγκαδᾶ καὶ φτάσαμε τὸ μεσημέρι στὸ Genibazar. Πέρασαμε ἀνάμεσα στὶς ὄχθες δύο λιμνῶν, ἡ μία 2 μίλια μακριὰ ἀπὸ τὴν ἄλλη. Ἡ λίμνη στὰ δεξιὰ λέγεται τοῦ Λαγκαδᾶ καὶ ἡ ἄλλη στὰ ἀριστερὰ τοῦ Genibazar. Στὶς ὄχθες αὐτῶν δύο βλέπουμε διάφορα χωριά. Στὸ Genibazar ὑπάρχει ἕνας τόπος σὰν ἀνάκτορο, σχεδὸν ἐνάμιση μίλι περιφέρεια, κτισμένος ἀπὸ τὸν Mahemet πασᾶ γιὰ τὴν ψυχὴ του, πρῶτο βεζύρη, ποὺ δολοφονήθηκε ἀπὸ τὸν τρελὸ (sic) στὸ ντιβάνι του τὸ ἔτος 1579· εἶναι βολικός γιὰ τὰ ἄλογα, με τζαμί, λουτρό καὶ πολλὰ μαγαζιά γιὰ τὴν ἐκούλια αὐτῶν ποὺ ἔρχονται στὸ παζάρι ποὺ γίνεται κάθε Παρασκευή... 2 τρέχοντος, Κυριακῇ, μία ὥρα ἀφοῦ ἔγινε μέρα, φύγαμε ἀπὸ τὸ Genibazar καὶ πηγάκαμε σὲ ἕνα πέρασμα βουνῶν, ὅπου δεξιὰ φαίνονται τὰ τεῖχη τοῦ κάστρου τῆς Πεντίνας (Redema)...».

Στοὺς γνῶστες τῆς περιοχῆς ἡ περιγραφή τοῦ ταξιδιοῦ τοῦ Bernardo ἀπὸ τὸ Λαγκαδᾶ ὡς τῇ Πεντίνῃ φαίνεται ἐκπληκτικὴ στὸν καθορισμὸ τῶν τοπογραφικῶν λεπτομερειῶν². Σύμφωνα μὲ τὴν ἴδια περιγραφή μαθαίνουμε ὅτι στὸ Genibazar ἕνας πρῶτος (μέγας) βεζύρης, ὁ Mahemet πασᾶς ἔχτισε ἕνα συγκρότημα ποὺ ἀποτελεῖτο ἀπὸ ἕνα τζαμί, ἕνα χάνι καὶ ἕνα λουτρό. Ὁ βεζύρης Mahemet καὶ ἰδρυτὴς τοῦ συγκροτήματος ταυτίζεται μὲ τὸν Şokolli Muḥammad Pasha ἀπὸ τὸν τρόπο καὶ τὸ ἔτος θανάτου του ποὺ ἀναφέρεται καὶ στὸ ὁδοιπορικὸ τοῦ Bernardo. Εἶναι γνωστὸ ὅτι ὁ Şokolli δολοφονεῖται στὶς 11 Ὀκτωβρίου 1579 ἀπὸ ἕναν ζητιάνο³. Ἡ ταύτιση αὐτὴ δὲν ἐπιδέχεται ἀμφισβήτηση ἐφ' ὅσον καὶ ὁ Ἑβραϊγὰ Τσελεμπὴ ἀναφέρει ρητὰ τὸν Şokolli ὡς ἰδρυτὴ

² Ἄλλῃ ἐκδοσὴ τοῦ ὁδοιπορικοῦ τοῦ Bernardo στὸ Monumenti Storici pubblicati della R. Deputazione di Storia Patria, Seria Quarta, Miscellanea, vol. IV, Venezia 1887.

1. Σ. 55-6 τῆς ἐκδόσεως τῶν Fratelli Visentini. Μετάφραση τμήματος τοῦ Viaggio τοῦ Bernardo, ποὺ ἀναφέρεται στὴ Μακεδονία, δημοσίευσε ὁ Κ. Μέρτζιος, Μνημεῖα Μακεδονικῆς Ἱστορίας, Θεσσαλονικὴ 1947, σελ. 128-141.

2. Γιὰ τὸ ἀναλυτικὸ δρομολόγιο τοῦ ταξιδιοῦ τοῦ L. Bernardo βλ. St. Yerassimos, Les voyageurs dans l'Empire Ottoman (XIVe-XVIIe siècles). Bibliographie, itinéraires et inventaire des lieux habités. Thèse d'Etat, Paris 1986, σ. 925-29.

3. The Encyclopaedia of Islam, Leyden-London 1934, σ. 475, καὶ J. von Hammer, Histoire de l'Empire Ottoman, t. VII, Paris 1837, σ. 63. Βλ. Μέρτζιου, ὁ.π., σ. 138, σημ. 2.

τοῦ συγκροτήματος στὰ χρόνια τῆς βασιλείας τοῦ Σελίμ Β' (1566-1574).

Ἡ πληροφορία τοῦ ὁδοιπορικοῦ συμφωνεῖ ἐπίσης μὲ τὰ ἤδη σωζόμενα κτίρια, δηλαδὴ ἓνα τζαμί, ἓνα λουτρό καὶ ὑπολείμματα καλοκτισμένων τοίχων, ποὺ ἀναγνωρίζονται σήμερα ἀνάμεσα σὲ ἰδιοκτησίες καὶ οἰκήματα τοῦ σημερινοῦ οἰκισμοῦ καὶ πρέπει νὰ ἀνήκουν στὸ χάνι, τὸ ὁποῖο θυμούνται οἱ παλαιότεροι¹.

Ἡ οἰκοδομικὴ δραστηριότητα τοῦ Şokolli Muhammad Pasha, μεγάλου βεζύρη, εἶναι γνωστὴ καὶ κυρίως στὰ χρόνια τοῦ σουλτάνου Σελίμ Β', ὅταν ἡ δύναμή του βρισκόταν στὸ ἀπώγειό της². Φαίνεται ὅτι σὲ αὐτὸ τὸ διάστημα θὰ πρέπει νὰ τοποθετήσουμε τὴ χρονολόγηση τοῦ συγκροτήματος τῆς Ἀπολλωνίας, μιὰ καὶ στὰ χρόνια τοῦ ἐπόμενου σουλτάνου Μουράτ Γ' (1574-1595) ἡ δύναμη τοῦ Şokolli ἄρχισε νὰ περιορίζεται.

Συνοψίζοντας, τὸ ὁθωμανικὸ συγκρότημα στὴν Ἀπολλωνία εἶναι ἔργο τοῦ μεγάλου βεζύρη Şokolli Muhammad Pasha στὸ διάστημα μᾶλλον 1566-1574. Συνεπῶς ἡ χρονολόγηση, μὲ ἐπιφύλαξη ἀλήθεια, τοῦ συγκροτήματος στὸ β' μιστὸ τοῦ 15ου μέχρι καὶ τὶς ἀρχὲς τοῦ 16ου αἰ. ἀπὸ τὴν κ. Χατζητρύφωνος θὰ πρέπει νὰ μεταταθεῖ στὴν προτεινόμενη χρονικὴ περίοδο.

University of Illinois

ΙΟΛΗ ΒΙΓΓΟΠΟΥΛΟΥ-ΠΑΠΑΖΩΤΟΥ

1. Γιὰ τὸ ἴδιο θέμα βλ. I. Vingopoulou-Papazōtou, *De Sofija et de Thessaloniki à Constantinople. Rontes et longements des voyageurs du XVIe siècle*, στὰ Πρακτικὰ τοῦ Ἑλληνοβουλγαρικοῦ Συνεδρίου, Ἰωάννινα-Θεσσαλονίκη, Μάρτιος 1988 (ὑπὸ ἐκτύπωση, Θεσσαλονίκη 1990, σ. 22, σημ. 68).

2. *Encyclopaedia of Islam*, ὁ.π., σ. 474, καὶ J. von Hammer, ὁ.π., σ. 1-3 καὶ 64-65. Ὁ Şokolli ὑπῆρξε βεζύρης καὶ τοῦ σουλτάνου Σουλεϊμάν τοῦ Μεγαλοπρεποῦς, στοὺς τελευταίους 15 μῆνες τῆς βασιλείας του, καθὼς καὶ στὰ πρῶτα χρόνια τοῦ Μουράτ Γ' ὡς τὸ 1579, ὁπότε καὶ δολοφονεῖται.